

Ne zaboravimo, da i u sada važećim, najnovijim litur-
gijskim propisima stoji: »Isto tako neka bude na oltaru ili
blizu njega križ, da bude dobro uočljiv čitavom skupu!« (t.
270. općih rubrika novog misala). — Ako je svečani ulaz te
se nosi križ prema t. 84. spomenutih općih rubrika misala
i stavlja se za vrijeme mise taj križ na časno mjesto, i vid-
ljivo, kod oltara, smatram, da bi bilo ipak potrebno, da se
izvan mise postavi na oltar odgovarajući križ — simbol našeg
spasenja (1 Kor 1, 23—24; 2, 1—2; Gal 6, 14).

Al. Turk

A. Jones SJ

NOVI HRAM

»Mudrost je sebi sazidala dom« (Izr 11, 1)

Da usavrši svoj umjetnički talenat, za Michelangela se
kaže da je secirao mnoštvo leševa. Tome su dokaz stotine
podrobnih crteža. Međutim, sve je to bila tek priprava. Crteži
nisu pronađeni na stropu Sikstinske Kapele. Svejedno, oni se
ipak tu nalaze: Iza silnog lica nebeskog Oca, na raširenim
krilima kerubina što lete na toj se orijaškoj slici krije pri-
mjena anatomije. Na slici anatomija nije uništena već popu-
njena; skeleti su unaokolo poprimili meso i oživjeli. Doista,
zakon je svakoga života, da ništa potpuno ne umire nego da
svoje elemente na izmaku posuđuje novome životu. Od toga
općeg nacrtu nisu izuzeti ni čovjek ni njegove ustanove:
odatle nestalnost njegovih sila na naglu i potpunu izmjenu.
Kad Bog na poseban način stvara nacrt o čovjeku — upotre-
bit ćemo samo ljudske termine — još se jasnije prikazuje kako je
nacrt neprekinut. Nema tu ni slova staroga spisa ni poteza
staroga crteža a da ne igra svoju ulogu u novom pismu i u
završnom nacrtu. Savršeno djelo, kao npr. Govor na gori,
može se u povijesti činiti neočekivanim, no možete biti sigur-
ni, da je Umjetnik radio stoljećima.

Ali ne samo proroci; i sva čudesna povijest Božjega
naroda nosila je lisnice njegovih crteža mnogo godina prije
nego li će ljudski rod ugledati izžanivanje njegova sjaja i
puni izraz njegova blještavila na licu njegova Sina (usp. Hebr
1, 1—3; 2 Kor 4, 6).

Stari Zavjet bio je priprava, iako ne savršena priprava
na Novi Zavjet. Ne govorimo o ostvarenju formalnih proro-
čanstava. Govorimo o povijesti koja se ponavlja — koja se
sve veličanstvenije ponavlja i tako se značajno ponavlja, da

se to često ponavljanje ukaže smišljenim i božanskim. Smišljenim, jer je korelacija odveć točna, da bismo je nazvali slučajnom; to je dokazivanje od ključa na bravu. Božanskim, jer ni jedan ljudski um ne bi svrstao tako sirove, uglate, neprikladne komade, razasute po staroj ekonomiji spasenja, u veliki portret koji je nastao.

»Oko nije vidjelo niti uho čulo... što je Bog pripravio onima koji ga ljube« (1 Kor 2, 9).

Upotrebljavajući te riječi, Pavao ih ne primjenjuje neposredno i isključivo na nebesko blaženstvo, nego na cjelokupni veliki i »ludi« božanski nacrt, koji se tokom povijesti odvija sve do Križa.

Ako smijem upotrijebiti jednostavnu sliku, ekonomija Staroga Zakona bila je prazan balon s njezinim naslikanim crtežima, naboran i nečitljiv. Međutim napunjen silnim dahom Duha on je u danima utjelovljene Riječi poprimio savršen oblik, pa stoga i jasnoću nacrt, kojeg su natuknice samih proroka bile upadno nedovoljne (Ef 3, 5; 1 Petr 1, 10). Da ne duljim, primaknimo se k predmetu našega dokazivanja. To je konvergentno dokazivanje: njegov učinak potječe od konvergencije maksimuma mogućnosti, koje beskompromisno ukazuju na jedan zaključak. Od ovih mnogih mogućih linija pristupa (zakon, žrtva, svećenstvo, kraljevstvo itd.) izabrat ćemo jednu, jer je ona vidljivo središte i stjecište ekonomije spasenja Staroga Zavjeta. Mislim na hram.

S ovu stranu nebesa moramo upotrijebiti svoja koljena: »Pogledaj, Mihovile reče vječni Otac, motreći dolje našu situaciju na kuglu zemaljsku«, tko su ta sitna bića što gmižu tamo-dolje po toj kugli?« »Ljudi«, reče Mihovil. »Ali tu ih ima i takvih, koji ne rade kao ostali, nego se bacaju na tlo u svim mogućim stavovima. Što to znači?« »Veličanstvo«, povika Mihovil, »to su oni koji se tebi klanjaju!« »Jest, oni se meni klanjaju. Dobro, to je najosjećajnije stvar što sam je o njima ikada čuo.« (H. Belloc, Path to Rome).

Čovjek doista traži materijalni izražaj i za duhovne stvari. No takav je izražaj tek pomoćno sredstvo, i treba ga držati u pravilnim granicama. U Izraelu taj je izražaj kružio oko »Slave« — posebnog očitovanja božanske prisutnosti između dvaju likova kerubina što su ukrašavali kovčeg zavjetni. Kad je kovčeg bio zarobljen u ratu, Finesova je žena nazvala svoje dijete I-Kabod (»Nestade Slave«), jer je Bog otišao od Izraela. Kovčeg se međutim povratio, i Slava se

povratila i ispunjala Salamonov hram od kamena. Ali ne zauvijek. Veliko opustošenje iz g. 586, značilo je konac i kovčegu i hramu. Ezekijel jezivim potezima opisuje odlazak Slave iz hrama i iz grada Jeruzalema:

»Slava se Gospodnja vinu iz grada i zaustavi se na gori istočno od grada« (Ez 11, 23).

U prorokovu viđenju Slava, koja odlazi, zaustavlja se časak na Maslinskom brdu. Vrlo čudno, bilo je to na onome istome mjestu na kojemu je Spasitelj sjedio i prorokovao opustošenje hrama iz njegova doba — grdoba opustošenja koja stoji na svetome mjestu; konačni odlazak Slave. On nas skoro pozivlje da vidimo kako je on sam Slava, koju je odbacio njegov okorjeli Sion:

»Jeruzaleme, Jeruzaleme, koliko sam puta htio skupiti tvoju djecu... Ali ti nisi htio. Gle vaša kuća (hram?) ostat će vam pust. Kažem vam, više me nećete vidjeti...« (Mt 23, 37—39).

U međuvremenu ruka povijesti nije bila dokona. Providnost je svojim oštirim dlijetom tesala kamen koji je prijetio da će sapeti srce. Bila je to mučna no potrebna operacija, da bi srce preživjelo. Jeremija je to predvidio deset godina prije nego se dogodilo. On je mislio da je ona vrlo hitna: praznovjerno prijanjanje uz vanjske forme prijetilo je samoj biti religije. Glasno je protestirao:

»Ne uzdajte se u lažne riječi: Svetište Jahvino! Svetište Jahvino! Svetište Jahvino!« (Jer 7, 4).

Nikakvo stoga čudo, što Jeremija nije bio popularan. Njegova je perspektiva bila sasvim točna za njegovo doba i njegova drskost nepodnosiva:

»Više neće govoriti: Gdje je kovčeg zavjeta Gospodnjega? Više na njega neće misliti, više se njega neće sjećati, neće ga više požaliti, neki drugi neće se više sagraditi« (Jer 3, 16).

Zovući na uzbunu, i kako su mislili njegovi sugrađani, usplahiren zbog sitnica on nagovještava da će kameni hram propasti. Što će tada Izrael biti bez Slave, bez Prisutnosti? Možda je netko tu i tamo mogao pitati, da li kamen i Slava moraju uvijek biti zajedno.

Pa i kad je Salamonov hram ležao u ruševinama, zarobljenici su u Babilonu bili poučavani da čekaju povratak Slave. Učitelj im je bio Ezekijel. On je obećavao hram u koji će se Slava povratiti. Njegov je govor značajan i tako jako nabijen alegorijom, da su prognanici morali sumnjati onako

kao što smo mi sigurni, da taj hram neće nikada biti učinjen ljudskim rukama. Njegovih devet poglavlja toga je prepuno, a dva posljednja posebno sugeriraju simbolizam svojim geografskim čudaštvom. Slava će se povratiti u taj čudni, iako ne sasvim idealni hram:

»A Slava Jahvina uđe u Dom na vrata koja gledaju na istok« (Ez 43, 4).

Za ove iste prognanike drugi dio Izaijina proročanstva bio je utješna poruka, poruka koju će kasnije usvojiti Evanđelje. Slava će se ponovo vratiti preko pustinje što dijeli Babilon od Palestine:

»Pripravite Jahvi put kroz pustinju... Nek se svaka dolina povisi... Tada će se otkriti Slava Jahvina i svako će je tijelo vidjeti (Iz 40, 3 sl).

I onda kad se prognanici poslije sedamdeset godina (g 537.) budu povratili, hram što će ga pokušati sagraditi, bio je tek blijeda slika Salamonova hrama tako da su starci plakali. Kako su rabini naglašavali, Slava je također bila odsutna (Usp. Herbert, *Authority of the Old Testament* 1947, posebno str. 148—154); članak Dubarlea u *Revue Biblique* 1939, str. 21—44). Prema Zahariji a poslije njega i prema Malahiji Slava je ipak imala doći:

»I doći će iznenada u hram svoj Jahve« (Mal 3, 1).

Prošle su četiri stotine godina razočaranja prije nego li će u Izraelu zaoriti glas da su se obećanja napokon ostvarila. Marko i počimje svoje evanđelje riječima dvaju proroka:

»Evo ja šaljem pred tobom svoga glasnika, da ti pripravi put. Glas nekoga koji više u pustinji: Pripravite put Gospodnji, poravnajte staze njegove« (Mk 1, 2—3).

Čini se da je Krstitelj bio drugi Izaija, glasnik Prisutnosti koja se vraća i Slave koja se ušatorila ovaj put ne u šatoru niti u kamenu nego u tijelu.

I Logos je postao tijelom i ušatorio se među nama. I mi smo vidjeli Slavu njegovu (Iv 1, 14).

Prvi veliki zahtjev našega Gospodina, kao što je to bila i posljednja optužba protiv njega, krije se sasvim u slijedu misli koju bismo mogli nazvati tradicijom o hramu. Bilo je to na početku javnog naučavanja (s velikom vjerojatnošću), kad je naš Gospodin izgovorio riječ, koja je bila upotrebljena na njegovu propast:

»Ponužite ovaj hram, i ja ću ga kroz tri dana ponovo sagraditi« (Iv 2, 19).

Značajno je, da je naš Gospodin citirao rečenicu upravo iz Jeremije (»Vi ste ga učinili špiljom razbojničkom«), koja dolazi iz onog istog ulomka u kojemu je prorok izrazio slutnju s obzirom na prianjanje uz hram od kamena (Jer 7, 4, 11). Možda je Isus imao u vidu i to, da će prestati stare žrtve, budući da on izgoni iz predvorja žrtvene životinje. U svakom je slučaju očito, da on kao i Jeremija ne preza pred vizijom Izraela bez njegova hrama od kamena. No on odbacuje pomisao na novi Izrael bez bilo kakvog hrama uopće. S Ezekielom i Malakijom (3, 1—4) on misli na jedan još veći i čišći hram. Tome u prilog imamo Evandelistove riječi:

»Govorio je o hramu svojega tijela« (Iv 2, 21).

Dvije ili tri godine kasnije suci su na suđenju izjavili, pravo ili lažno, da su njegove stvarne riječi bile: »... Ja ću sagraditi jedan drugi (hram), koji nije učinjen rukom« (Mk 14, 58). Oni su bez sumnje mislili na hram od kamena čudesno podignut, dok je on u stvari govorio o hramu tijela »koji nije učinjen rukom niti je od ovoga stvorenja« (Hebr 9, 11). Ovo tumačenje zastupa sv. Ivan Zlatousti i grčki tumačitelji. On će u zamjenu za stari kovčeg pružiti svoje vlastito proslavljeno tijelo — hram, u kome »prebiva sva punina božanstva«. Nije nipošto čudno da je on mogao kazati o sebi, okružen malenom skupinom učenika: »Ja vam kažem da je ovdje nešto veće od hrama« (Kol 2, 9; Mt 12, 6). Ma što svjedoci na suđenju mislili, jasno je, da je veliki svećenik u optužnici vidio više nego hvalisavost čudesne moći.

Osjetio je zamašitost zahtjeva našega Gospodina: Optuženik je sasvim mirno motrio, kako iščezava stara ekonomija spasenja pa je pošao dalje — smatrao je samoga sebe kadrim da je nadomjesti u svojoj vlastitoj mesijanskoj Osobi. Takva pretenzija bila je strašna u ušima velikoga svećenika. Ona tumači njegov upit bačen bez logične veze: »Da li si ti Sin Božji?« Ovaj je naziv naš Gospodin upotrebljavao; nešto je od njegova strahovitog zaključivanja napokon iskrslilo. Za ovu optužbu u ovom kontekstu naš se Gospodin priznao krivim i zbog te je optužbe bio osuđen.

Kroz Uskrsno doba pjevamo riječi: *Vidi aquam egredientem de templo a latere dextro* — »Vidjeh vodu gdje izvire iz hrama s desne strane.« One nam se čine anahroničnim podsjećanjem na žalost Velikoga Petka s njegovim promatranjem probodenog Kristova boka. Međutim stih što ga mi pjevamo u stvari je »novi himan« — pobjednička pjesma novoga uređaja začetog na Križu u boli a rođenog u radosti

iz groba u vrtu. Hram novoga doba jest upravo *uskršlo* Tijelo. Ivan koji je stajao uz Križ, vrlo je brižno zabilježio da je voda potekla iz srca Gospodinova. Ivan je također onaj, koji nas opominje da su bujice Duha provrele tek s uskrsnućem Propetoga (Iv 7, 39). Voda iz boka Propetoga samo je simbol i obećanje, očitovanje koje dolazi iz vlastitog srca Gospodinova.

Odakle ova veza između vode i hrama? Teško bi bilo slijediti njezine duboke korijenje. Možda ima neka veza s Mojsijem, koji je udario liticu da iz nje izvabi vodu. No sigurno je, da se ideja javlja u punom opsegu kod Ezekijela, i upravo je iz njega (47, 2) uzet naš uskrsni himan. Proroci gledaju veliku Budućnost češće kao Kraljevstvo; ovdje kod Ezekijela ona se javlja kao hram, iz kojega izvire široka i ljekovita bujica.

»Zatim me odvede natrag k vratima samoga hrama. I pokaza mi gdje je bujica vode tekla prema istoku ispod hramskoga praga... I kuda god bujica protječe, reče mi, sve živo što se miče oživi« (Ez 47, 1, 9).

Kad Zaharija gleda u buduće doba, i on gleda veliku ljekovitu bujicu, ali ovoga puta osjećamo da smo bliže njezinu izvoru:

»Na dom Davidov izliit ću duh milosti... Nad onim koga probodoše oni će naričati kao što se nariče za jedinorođencem. U onaj dan otvorit će se izvor... da se operu grijesi« (Zah 12, 10; 13, 1).

Sv. Ivan je upravo svratio pažnju svojih čitalaca na vodu što teče iz otvorenoga boka Kristova, a sada ih podsjeća na ulomak iz Zaharije s njegovim bogatim vrelom milosti:

»Vidjet će onoga koga probodoše« (Iv 19, 37).

Ivan je također onaj, koji je uronio u Ezekijelovo viđenje pa gleda novi uređaj, koji nazivlje »novim Jeruzalemom«, velikim hramom s vodom života u sebi:

Evo šatora Božjega među ljudima... Onomu koji žeda dat ću iz izvora vode života... Gospodin Bog je hram u njemu i Janje (Otkr 21-22).

Osim toga naš mu je Gospodin dao ideje. Govorio je o »hramu svojega Tijela«; on je dakle govorio o vodi što teče:

»Isus je vikao u hramu... Ako je tko žedan, neka dođe k meni; i tko vjeruje u mene, neka pije. Kako veli Pismo (o meni): Iz njegove će nutrine poteći žive vode... On je govorio o Duhu... « (Iv 7, 38-39).

Nije to slučaj što on poslije nego li je sebe Samaritanki na zdencu ponudio kao vrelo žive vode, govori nadalje o tome kako hram više neće biti potreban:

Voda koju ću ja dati, postat će u njemu izvorom one vode što struji u život vječni... Dolazi čas, kad se nećete klanjati Ocu ni na ovoj gori ni u Jeruzalemu... nego... u duhu i istini (Iv 4, 14). 21. 23). Još bi se dosta toga dalo reći o sintezi starog i novog. Uporedo s naukom o Mističnom Tijelu sv. Pavao stavlja misao Mističnog Hrama. Onako kao što je kršćanin član Tijela, tako je on i kamen u Hramu (Ef 2, 21 sl). Pokušali smo podignuti tek ruč koprene koja prekriva velike pripravnicičke ideje Staroga Zavjeta. Dok smo to radili, nismo očekivali jasno shvatljivo rješenje literarnog proroštva; ne treba nam se stoga suočavati s objekcijama onih, koji uporno naglašavaju, da je povijest Novoga Zavjeta bila udešena tako da bude povezana sa starim proročanstvima. Niti smo gledali tek spretni skup razasutih proročkih ulomaka nekoga mozaika. Valjda je to mogao obaviti neki genijalni čovjek, iako s poteškoćom. Mi smo gledali dinamičku i živu ideju koja dolazi do nezamislive zrelosti ne putem umjetne teološke teze već onako ne metodički i u tekstovima na širokoroko razastrtim. To nije ljudsko djelo. Sami proroci tek nabacuju natuknice, i kad bi se neki ljudski, kršćanski um osmjelio učiniti golemu sintezu, morali bismo se diviti velikom goblenu a ne tek sabranim nitima. No u bilo kojem slučaju, da li bi neki um bio kadar ovako povezati Prisutnost koja se povratila i hram Tijela? Bez sumnje, to je um Onoga istog, koji je bio kadar u sebe asimilirati neobrađeni materijal proroka i ugraditi ga u svoju vlastitu Osobu.

Preveo o. Franjo Carev, OFM

S KOLAROM ILI BEZ KOLARA?

(Još jednom načelno o svećeničkoj nošnji)

Jedna je od, dakako samo vanjskih, karakteristika »progresizma« u svećeničkim redovima i sve vidljivija, i sve upornija, averzija, odbojnost, prema specifičnoj svećeničkoj nošnji. Pa i onoj, koja se je, u anglosaksonskim i njemačkim krajevima još odavna, a sada, iza koncila, više manje posvuda u Crkvi, svela na minimum: na »rimski kolar« i tamnu boju (inače civilnog) odijela. Idealom se smatra »anonimnost«